

Παύλος Χατζόπουλος, Ελένη Καμπούρη

Οδοί διαφυγής στην εξέγερση των γαλλικών προαστίων

Χρήστος Βαλλιάνος

Για το κοινωνικό και το πολεοδομικό
απαρτχάιντ
(Σκέψεις με αφορμή την εξέγερση
των γαλλικών προαστίων)



Παύλος Χατζόπουλος, Ελένη Καμπούρη

*Οδοί διαφυγής στην εξέγερση των γαλλικών
προαστίων*



Χρήστος Βαλλιάνος

*Για το κοινωνικό και το πολεοδομικό
απαρτχάιντ*

*(Σκέψεις με αφορμή την εξέγερση
των γαλλικών προαστίων)*

Παύλος Χατζόπουλος, Ελένη Καμπούρη

Οδοί διαφυγής στην εξέγερση των γαλλικών προαστίων*

Βρεθήκαμε στο Παρίσι κατά τη διάρκεια της εξέγερσης του Νοεμβρίου. Η πρόσβαση στα προάστια ήταν αδύνατη. Το «κέντρο» της πόλης έμοιαζε ήσυχο, δεν είδαμε καμία διαδήλωση, καμία ιδιαίτερη κινητοποίηση της αστυνομίας. «Το Παρίσι στις φλόγες»; Την ημέρα που φεύγαμε κυκλοφόρησε η φήμη ότι η εξέγερση θα μετατοπιζόταν χωρικά. Οι εξεγερμένοι σχεδίαζαν, σύμφωνα με τις ίδιες φήμες, να μεταβούν σε κάποιο από τα κεντρικά σημεία της πόλης για να διαδηλώσουν, να μεταφέρουν τα αιτήματά τους, ή να τα σπάσουν. Τίποτα τέτοιο δεν συνέβη. Τι ήταν εκείνο που εμπόδιζε την απόδραση από τα γαλλικά προάστια; Τι στάθηκε εμπόδιο στην κατά μέτωπο σύγκρουση με την κεντρική εξουσία; Η «κατάσταση έκτακτης ανάγκης» που επιβλήθηκε από τη γαλλική κυβέρνηση ή μήπως η επιθυμία των εξεγερμένων να σπάσουν τα δίκτυα επικοινωνίας με το κέντρο;

Η απόδραση αποτελεί μια νοσταλγική φαντασίωση των κοινωνιών του ελέγχου. Με την αποδυνάμωση των χώρων εγκλεισμού, η απόδραση από το άσυλο, το στρατόπεδο συγκέντρωσης, τη φυλακή, το σχολείο, την εργασία δεν οδηγεί πλέον σε ένα ξέχωρο, λιγότερο καταπιεστικό «έξω»¹. Αποκτά έτσι νοσταλγικό και φυσικά εμπορικό χαρακτήρα. Οι κοινωνίες του ελέγχου χαρακτηρίζονται από τη θεώρηση ως αναχρονισμού της άμεσης επιβολής βίας, των στεγανών συνθηκών εγκλεισμού και από τη διαρκή ανακάλυψη εικονικών αποδράσεων από το χώρο και το χρόνο της καθημερινής ζωής². Οι εξεγερμένοι στη Γαλλία δεν προσπάθησαν, όμως, να αποδράσουν, έστω και εφήμερα, έστω και συμβολικά, από τις περιοχές τους. Ούτε και όταν η γαλλική κυβέρνηση τις κήρυξε επίσημα σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης. Σε αντιδιαστολή, η κυβέρνηση υποχρεώθηκε να οδηγηθεί σε έναν σημαντικό αναχρονισμό, σε μια απεγνωσμένη επιστροφή σε αντιοικονομικές μορφές εξουσίας, σε παρωχημένες αποικιακές μεθόδους.

Εάν εμμένουμε στο τι δεν έγινε στην Γαλλία, δεν πρόκειται να προβληματιστούμε σχετικά με το σημαντικότερο ερώτημα που στοιχειώνει τις ταραχές. Ποια ακριβώς είναι η επιθυμία των εξεγερμένων; Στόχος μας είναι να δείξουμε ότι η εξέγερση δεν μπορεί να αναχθεί σε μια α-πολιτική πράξη. Αντιθέτως, θα ήταν χρήσιμο να δούμε την εξέγερση ως μια ευκαιρία για να αναπροσδιορίσουμε την έννοια της πολιτικής πράξης σε ένα καθεστώς ελέγχου που διαχέεται. Θα προσπαθήσουμε, με άλλα λόγια, να αναλύσουμε την εξέγερση ως μια πρακτική επέμβασης στις σχέσεις εξουσίας που διαμορφώνουν το χώρο των γαλλικών προαστίων³. Η εξέγερση δεν απέρριψε συλλήβδην, όπως υποστηρίχτηκε αλλού, το χώρο των προαστίων. Είχε, αντιθέτως, μια αμφίσημη στάση απέναντι στους χώρους στους οποίους εκδηλώθηκε⁴.

Αντί να εστιάσουμε λοιπόν στις προσπάθειες των ΜΜΕ και των αναλυτών να συνθέσουν κάποιες εμφανείς αιτίες, κάποια ξεκάθαρα αιτήματα, ή έστω έναν πιο συστηματικό απολογισμό των γεγονότων θα ήταν πιο χρήσιμο να προσπαθήσουμε να «διαβάσουμε» τα σημάδια της εξέγερσης, όπως αυτά ξεπροβάλλουν φαντασμαγορικά εντός της κατάστασης έκτακτης ανάγκης και μέσα από την κάλυψη των γεγονότων από τα ΜΜΕ. Τα μοναδικά σημεία όπου διασταυρώνεται η επιθυμία να πλησιάσουμε τις εξεγέρσεις αυτές με την επιθυμία των εξεγερμένων είναι ακριβώς η ανταλλαγή αυτών των σημαδιών που είναι ανοιχτά σε πολλαπλές ερμηνείες, αλλά που συνθέτουν τον κοινό τόπο μέσα στον οποίο είναι πλέον δυνατόν να μιλήσουμε για στρατηγικές ελέγχου αλλά και στρατηγικές αντίστασης.

Σημάδια

Σημάδι πρώτο: *Η ταυτότητα των εξεγερμένων ήταν αμφίσημη και ριζωματική*.⁵ *Η γλώσσα της εξέγερσης ήταν αυτή των blogs*.

Γαλλικά γραμμένα με βάση την ακουστική τους. Με συνεχή λογοπαίγνια και ρίμα. Γλώσσα σαφώς και ηθελημένα ανορθόγραφη που παράγει έναν κοινό χώρο για το πλήθος. Μια γλώσσα του στυλ, γραμμένη «σαν να είναι κανείς ξένος στην ίδια του τη γλώσσα», όχι γιατί μιλάει μια γλώσσα διαφορετική αλλά γιατί παραμένει «δίγλωσσος και πολύγλωσσος μέσα στην ίδια του τη γλώσσα»⁶.

«Για κάθε φυσιολογικό άτομο το να σχηματίζει γραμματικά ορθές προτάσεις είναι

* Παύλος Χατζόπουλος, Ελένη Καμπούρη, «Οδοί διαφυγής στην εξέγερση των γαλλικών προαστίων», *Θέσεις*, Τεύχος 95, περίοδος: Απρίλιος - Ιούνιος 2006

http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=938&Itemid=29

προϋπόθεση για οποιαδήποτε υποταγή στους κοινωνικούς νόμους. Υποτίθεται ότι κανένας δεν θα έπρεπε να αγνοεί την εγγραμματοσύνη, όσοι την αγνοούν ανήκουν σε ειδικά ιδρύματα. Η ενότητα της γλώσσας είναι στην ουσία πολιτική. Δεν υπάρχει μητρική γλώσσα, μονάχα ένα πραξικόπημα της εξουσίας μέσα από την κυρίαρχη γλώσσα που κάποιες φορές επιτίθεται σε ενιαίο μέτωπο και κάποιες φορές ελίσσεται σε διαφορετικά κέντρα συγχρόνως»⁷.

Η γλώσσα της εξέγερσης δεν είναι βέβαια κάτι καινούργιο: υπάρχει από καιρό σε μια διακειμενική σχέση με τη γλώσσα των ράπερ της Αμερικής, έχει εμπορευματοποιηθεί με το γαλλικό ραπ και συχνά εξάγεται σαν γαλλικό πολιτιστικό προϊόν⁸. Είναι μια γλώσσα, όμως, που αναπαράγοντας τη δομή των γλωσσών των Αμερικανών ράπερ (συλλαβές με όμοιο ήχο εναλλάσσονται) στρέφεται ενάντια στην ενότητα της γλώσσας, μιλάει σαν ξένη εντός, για να αναδομήσει τον γαλλικό λόγο. Οι συνεχείς αναφορές στην «αποτυχία του γαλλικού εκπαιδευτικού συστήματος στα προάστια»⁹ αγνοούν αυτή τη δυναμική παραγωγή γλώσσας: Δεν πρόκειται για διάλεκτο αλλά για ένα σύστημα με διαφορετική γραμματική, συντακτικό, ορθογραφία και λεξιλόγιο, για μια γλώσσα που περισσεύει, που ξεπηδά μέσα από την ανεπαρκή επιβολή του κεντρικού ελέγχου¹⁰.

Παραδόξως, η πιο αποτελεσματική ενέργεια ενάντια στην εξέγερση προήλθε από τη Liberation, που σε μια κίνηση ατυχούς αριστερής δημοσιογραφίας προσπάθησε να ερμηνεύσει τα σημάδια, να μεταφράσει τα μηνύματα, να τα κάνει προσιτά στον μέσο αναγνώστη, να εξηγήσει τις αιτίες του φαινομένου, να δικαιολογήσει την εξέγερση. Την επόμενη ημέρα, οι γαλλικές αρχές κατέβασαν τα blogs από το διαδίκτυο, προκειμένου να μην εξαπλωθεί η εξέγερση¹¹.

Για κάποιο περίεργο λόγο, όμως, το blog του clichysousbomb παρέμεινε: ακόμη και σήμερα στο διαδίκτυο εμφανίζονται εκεί μια σειρά φωτογραφίες.¹² Οι πιο πολλές απεικονίζουν τον clichysousbomb σε κοντινά πορτραίτα, τη φίλη του και τους φίλους του. Το τοπίο ίσα ίσα που ξεχωρίζει πίσω από τα κεφάλια τους. Κανείς δεν μπορεί να διακρίνει αν είναι τα banlieues που περικλείουν τα πρόσωπα, ούτε και να προσδιορίσει πού ακριβώς βρίσκονται. Μια δεύτερη σειρά φωτογραφιών απεικονίζει φιγούρες από τη μέση και πάνω, σε εκδρομή σε μια γαλλική παραλία ή για περπάτημα στα γαλλικά βουνά. Τέλος, εμφανίζεται και μια τρίτη κατηγορία: εικόνες χωρίς πρόσωπα, καρτ-ποστάλ από την Αλγερία και η Μέκκα. Στην τελευταία και πιο σημαντική φωτογραφία ο clichysousbomb εμφανίζεται με μια μάσκα θανάτου που μπαίνει και βγαίνει.

Οι εικόνες αυτές έρχονται σε πλήρη αντίθεση με τις αναπαραστάσεις της εξέγερσης από τα ΜΜΕ: μακρινές φωτογραφίες των γαλλικών προαστίων σε έντονα χρώματα και σκοτεινές φιγούρες με καλυμμένα πρόσωπα. Σε αυτές, κυριαρχεί το τοπίο και τα πρόσωπα χάνονται. Η εξέγερση παρουσιάζεται, εκεί, ως το προϊόν υποβαθμισμένων περιοχών, δυσλειτουργικών οικογενειών, ανύπαρκτων σχολείων, πολυγαμίας, ανεπαρκούς προστασίας, ανίσχυρης αστυνόμευσης.

Τα προάστια, όμως, δεν σχεδιάστηκαν για να αποκλείσουν τους κατοίκους τους, αλλά για να τους ενσωματώσουν επιλεκτικά σε ένα σύστημα αυστηρής ιεραρχίας. Ο ευρωπαϊκός ρατσισμός δεν λειτούργησε ποτέ με βάση τον αποκλεισμό, αλλά με βάση τους βαθμούς απόκλισης από το μοντέλο του λευκού ανθρώπου¹³. Οι εξεγερμένοι αρνούνται το λευκό πρόσωπο και το γαλλικό τοπίο που τους αντιστοιχεί ως κέντρο εξουσίας. Αρχικά προβάλλουν τα δικά τους πρόσωπα σε κοντινά πλάνα έτσι ώστε να εκμηδενίσουν το γαλλικό τοπίο που τους περιβάλλει. Ύστερα αναζητούν άλλα τοπία, τη Μέκκα και την Αλγερία, όπου, όμως, δεν τοποθετούν το πρόσωπό τους. Τέλος, με το ξεκίνημα της εξέγερσης αντιπαραθέτουν τη ριζωματική τους αμφισημία με τα καλυμμένα πρόσωπά τους στο Πρόσωπο και το Τοπίο του λευκού ανθρώπου. «Η μάσκα δεν κρύβει το πρόσωπο, είναι το πρόσωπο»¹⁴. Οι εξεγερμένοι δεν είναι πλέον αποκλίσεις από τον κανόνα, αλλά εισέρχονται σε «ζώνες σιωπηλές», δυσνόητες, όπου μπαίνουν στη διαδικασία του γίνεσθαι. Η μάσκα ανοίγει περιπαικτικά μια οδό διαφυγής εκτός του σημαινόμενου. Μια μάσκα θανάτου μπαίνει και βγαίνει στη φωτογραφία, το πρόσωπο χάνεται και ξαναεμφανίζεται.

Σημάδι δεύτερο: Οι εξεγερμένοι δεν μετακινήθηκαν κατά τη διάρκεια της εξέγερσης εκτός των ορίων των περιοχών κατοικίας τους.

Σε ένα κλασικό επεισόδιο από τη *Δίκη* του Κάφκα, ένας χωρικός ταξιδεύει από την ύπαιθρο ως το κεντρικό κάστρο όπου εδρεύει ο Νόμος και ζητά να εισέλθει. Ο φύλακας που στέκεται στην πύλη του Νόμου του απαγορεύει την είσοδο. Ο χωρικός ξοδεύει το υπόλοιπο της ζωής του

περιμένοντας την πιθανή διάβασή του από την πύλη –επιχειρηματολογώντας, εκλιπαρώντας, δωροδοκώντας τον φύλακα– όμως αυτή δεν πραγματώνεται ποτέ, ο χωρικός παραμένει ως τέλος της ζωής του στο κατώφλι του Νόμου. Το τελευταίο πράγμα που πληροφορείται από τον φύλακα λίγο πριν πεθάνει είναι ότι αυτή η πύλη προοριζόταν αποκλειστικά για εκείνον¹⁵.

Σε μια εξίσου σημαδιακή αντιπαράθεση γύρω από την ερμηνεία του μύθου, ο Γκέρσομ Σόλεμ επισημαίνει στην αλληλογραφία του με τον Βάλτερ Μπένγιαμιν ότι η ριζοσπαστική καινοτομία του Κάφκα είναι η υπόσταση ενός Νόμου που βρίσκεται σε ισχύ άλλα δεν έχει νόημα. Ο Μπένγιαμιν απαντά ότι τη στιγμή που ο Νόμος χάνει το νόημά του είναι εκεί όπου τα όρια μεταξύ Νόμου και ζωής γίνονται δυσδιάκριτα: η αρχή της βιοεξουσίας¹⁶. Ο Μπένγιαμιν φέρνει στο φως έναν φουκωικό Κάφκα πριν από την έλευση του Φουκώ.

Οι πρακτικές που συνθέτουν την εξέγερση στη Γαλλία αντηχούν το ξεπέραςμα των ορίων που θέτει η προηγούμενη συζήτηση. Απλά: οι εξεγερμένοι δεν πορεύτηκαν καν προς τον κεντρικό πύργο για να ζητήσουν να εισέλθουν στο πεδίο του Νόμου. Δεν παρεμποδίστηκαν, δεν δίστασαν από άγνοια, απλώς δεν το θεώρησαν σκόπιμο¹⁷. Είναι σημαντικό να επιμείνουμε ότι οι εξεγερμένοι δεν έφυγαν από τους χώρους κατοικίας τους γιατί δεν το θέλησαν και όχι γιατί υποχρεώθηκαν από την κήρυξη της κατάστασης έκτακτης ανάγκης από τη γαλλική κυβέρνηση.

Η εξέγερση αμφισβήτησε, με άλλα λόγια, ή τουλάχιστον δεν αναγνώρισε την ύπαρξη «κέντρου» απ' όπου ασκείται η εξουσία. Δεν θεωρήθηκε σημαντικό να απευθυνθούν οι εξεγερμένοι με οποιονδήποτε τρόπο στον πύργο της εξουσίας, ο οποίος βρίσκεται σε κρίση¹⁸. Ίσως και δεν κρίθηκε σκόπιμο να «απευθυνθούν» πουθενά. Για να το διατυπώσουμε διαφορετικά, η εξέγερση δεν προσδιόρισε τον εαυτό της σε μια διαλεκτική σχέση με την εξουσία. Αυτό δεν σημαίνει ότι η εξέγερση ήταν αφελής ή εκ των προτέρων καταδικασμένη. Το ότι δεν αντιπαρατέθηκε σε μια κεντρική εξουσία δεν ισοδυναμεί με το ότι δεν αμφισβήτησε την εξουσία γενικά.

Επιστρέφοντας στον Κάφκα, θεωρούμε ότι οι πρακτικές της εξέγερσης στη Γαλλία βρίσκονται πολύ πιο κοντά σε μια διαφορετική προσέγγιση του μύθου του Νόμου. Σε αυτήν ο Νόμος δεν χάνει τίποτα όταν αφαιρείται η υποτιθέμενη υπερβατικότητά του, αλλά αντιθέτως αποκαλύπτεται σαν ένα άλογο σύμπλεγμα (assemblage)¹⁹. Με βάση το έργο του Κάφκα, το κλειδί για την κατανόηση της λειτουργίας του Νόμου δεν βρίσκεται πουθενά συγκεκριμένα. Η ιστορία του χωρικού δεν έχει ειδικό βάρος αλλά συνιστά μία απ' όλες τις εκφάνσεις του Νόμου, συμπλέκεται με τη γραμματέα του Δικηγόρου, τον ζωγράφο του Δικαστηρίου, την πλύστρα έξω από τη δικαστική αίθουσα. «Ο Νόμος υπάρχει μόνο στην εμμένεια του μηχανιστικού συμπλέγματος της δικαιοσύνης»²⁰.

Αντιστοίχως, οι εξεγερμένοι αναγνώρισαν ως αντίπαλο μια εξουσία απόλυτα εμμενή, μια εξουσία διάχυτη, συγκροτημένη από ένα ευρύ φάσμα πολιτικών ελέγχου. Οι εξεγερμένοι δεν έδρασαν με σκοπό να αποκαλύψουν τις κρυφές αιτίες του γαλλικού ρατσισμού, αλλά αντιτάχθηκαν στις καθημερινές μικροπρακτικές της αστυνόμευσης, της παρακολούθησης, των κωδικών ευπρέπειας, της ελεγχόμενης κίνησης στην πόλη, που ουσιαστικά συνθέτουν τον σύγχρονο νεορατσισμό. Οι στρατηγικές της εξουσίας, οι οποίες αμφισβητήθηκαν, ήταν προϊόν όχι ενός υπερβατικού «μεγάλου σχεδίου» της εξουσιαστικής καταστολής, αλλά του καθημερινού ελέγχου της ζωής των κατοίκων των προαστίων. Οι εξεγερμένοι δεν αρνήθηκαν την εξουσία αλλά ακολούθησαν τη λογική της και αντιτάχθηκαν σε μια σειρά από τους κρίκους του συμπλέγματος που τη διαμορφώνει.

Οι εξεγερμένοι προπορεύτηκαν στρατηγικά και εξανάγκασαν τις γαλλικές αρχές σε έναν παρωχημένο ελιγμό που ξεδίπλωσε τις αδυναμίες τους²¹. Η προσφυγή στην άμεση βία, στις μαζικές συλλήψεις προδίδει μια υπαναχώρηση της εξουσίας, την υιοθέτηση αντιοικονομικών μέτρων. Μια εξουσία που αποτυγχάνει να ενσωματώσει ιεραρχικά τους κατοίκους των προαστίων και αναγκάζεται προσωρινά να τους αποκλείσει, μια εξουσία, τελικά, αντιπαραγωγική, που τείνει προς την άμεση καταστολή και αφήνει πίσω της τον έλεγχο της δημιουργικότητας του πληθυσμού. Η Γαλλική Δημοκρατία φάνηκε «γυμνή» όχι μόνο γιατί αποκαλύφθηκε ότι στηρίζεται και τρέφεται από έναν πλεονάζοντα ρατσισμό²², ^[22] αλλά γιατί απέτυχε να ελέγξει τις καινοτόμες πρακτικές τις εξέγερσης των προαστίων.

Σημάδι τρίτο: Η εξέγερση διαχύθηκε μόνον προς περιοχές του ίδιου τύπου, τα γαλλικά προάστια.

Παρ' όλο που η εξέγερση έμοιαζε αρχικά ένα τοπικό –ίσως και απομονωμένο– φαινόμενο, οι ταραχές εξαπλώθηκαν. Δεν διαχύθηκαν με τυχαίο, απρόβλεπτο τρόπο, αλλά μόνο σε περιοχές της ίδιας μορφής: η εξέγερση συνδέθηκε με έναν συγκεκριμένο τύπο αστικού χώρου. Μοιάζει λοιπόν απαραίτητο να αναλυθεί η δυναμική της εξέγερσης σε σχέση με το χαρακτήρα αυτού του χώρου, του γαλλικού προαστίου.

Ετυμολογικά, η λέξη προέρχεται από τα συστατικά *ban* (υπό απαγόρευση) και *lieu* (τόπος). Το *banlieu* παραπέμπει λοιπόν σε έναν τόπο εξορίας, έναν τόπο κατοικίας εκείνων που εκδιώχθηκαν από την πόλη και από την πολιτική ζωή. Έναν τόπο εξορίας που με καθοριστικό τρόπο βρίσκεται υπό τη δικαιοδοσία της πόλης. Ακόμη περισσότερο όμως, το *banlieu* παραπέμπει σε έναν τόπο δυνητικής εξορίας, σχετίζεται δηλαδή άμεσα και με όσους συνεχίζουν να διαθέτουν το προνόμιο της ζωής εντός της πόλης. Δεν σηματοδοτεί, λοιπόν, το χώρο που βρίσκεται εκτός των ορίων της πόλης, αλλά έναν τόπο που εξαιρείται ενώ ταυτόχρονα εισάγεται σαν το εκτός-εντός της πόλης. Το *banlieu* αποτελεί το σημείο μηδέν απ' όπου δομείται η σύγχρονη μητρόπολη.

Αν και είναι λοιπόν κρίσιμο να αναλυθεί ο συγκεκριμένος χώρος του γαλλικού προαστίου, πρέπει να απορρίψουμε τον αυστηρό διαχωρισμό του από την «κανονική» έννομη πόλη. Τα όρια που διαχωρίζουν το εκτός από το εντός της σύγχρονης μητρόπολης στις κοινωνίες του ελέγχου είναι θολά. Υπό αυτή την οπτική, δεν πρέπει να θεωρήσουμε ότι τα προάστια χαρακτηρίζονται από ξεχωριστές, ακραίες συνθήκες. Δεν είναι απλώς χώροι όπου «απομονώνονται» οι αποκλεισμένοι της σύγχρονης κοινωνίας. Αντιθέτως, πρέπει να δούμε με ποιους μηχανισμούς το προάστιο μπορεί να δημιουργηθεί και τελικά τείνει να δημιουργηθεί παντού. Το προάστιο αντιπροσωπεύει έναν παραδειγματικό χώρο της σύγχρονης οργάνωσης της ζωής. Αποτελεί δηλαδή έναν από τους κύριους μηχανισμούς μέσω των οποίων ζωή και εξουσία μπλέκονται, όπου η εξουσία ελέγχει την ίδια τη ζωή.

Τα γαλλικά προάστια είναι υπό αυτή την οπτική προνομιακοί χώροι. Δεν εννοούμε βέβαια με κανένα τρόπο ότι οι κάτοικοί τους απολαμβάνουν ιδιαίτερη μεταχείριση, ιδιαίτερες ευκαιρίες. Τα προάστια αποτελούν ένα πειραματικό πεδίο όπου εφαρμόζονται πρωτοποριακές στρατηγικές ελέγχου του πλήθους, στρατηγικές που ξεκινούν από εκεί και διαχέονται έπειτα στην υπόλοιπη κοινωνία. Ως αποτέλεσμα, τα προάστια πρέπει να αναλυθούν ως ένα προνομιακό πεδίο πάλης του πλήθους ενάντια στην εξουσία. Δηλαδή η χειρονομία της γαλλικής κυβέρνησης να ανασύρει το καθεστώς εξαίρεσης από το αποικιοκρατικό της παρελθόν για να καταστείλει την εξέγερση ήταν ουσιαστικά κενή. Ήταν κενή γιατί ισχυρίστηκε ότι αναγκάστηκε να επιβάλει κάτι που ήδη υπήρχε: στα προάστια η εξουσία έχει ήδη πάρει την μορφή μιας άτυπης αλλά μόνιμης κατάστασης έκτακτης ανάγκης όπου η ζωή μπορεί να αφαιρείται χωρίς να έχει αξία.

Είναι ιδιαίτερα κρίσιμο να δούμε με ποιους τρόπους αυτές οι στρατηγικές είναι πρωτοποριακές και πώς τείνουν να επεκταθούν για να ασκήσουν τον έλεγχο στο σύνολο του μητροπολιτικού χώρου. Είναι ιδιαίτερα κρίσιμο να επινοήσουμε αντίστοιχα τρόπους αντίστασης σε αυτές τις στρατηγικές: η εξέγερση στη Γαλλία αποτέλεσε ένα πείραμα του πλήθους προς αυτή την κατεύθυνση.

Σημάδι τέταρτο: Οι εξεγερμένοι δεν διατύπωσαν αιτήματα, δεν απευθύνθηκαν με οργανωμένο τρόπο στα κέντρα εξουσίας.

Ήταν λοιπόν μια εξέγερση χωρίς πολιτικό περιεχόμενο; Ακόμη και οι αντιρατσιστικές οργανώσεις στη Γαλλία βρέθηκαν απροετοίμαστες και χωρίς ιδιαίτερες επαφές με τους εξεγερμένους, παρά το γεγονός ότι παρόμοιες εξεγέρσεις είχαν συμβεί και στο παρελθόν και τα μέτρα Σαρκοζί για αυξημένο έλεγχο είχαν αρχίσει να εφαρμόζονται από τον Οκτώβριο. Οι πορείες αλληλεγγύης στο κεντρικό Παρίσι άργησαν πάρα πολύ να πραγματοποιηθούν και αναμφισβήτητα δεν απέβησαν καθοριστικές για την εξέλιξη της εξέγερσης. Οι κινήσεις συμπαράστασης επέμειναν ακριβώς στην ιδέα της Εξουσίας ως κέντρου: διαμαρτυρίες έξω από τα δικαστήρια (κυρίως το Palais de Justice), συμπαράσταση στις οικογένειες των θυμάτων, νομική βοήθεια, παρουσία στα δικαστήρια.

Θέλουμε να αναστρέψουμε αυτή την εικόνα για να φτάσουμε σε μια απόλυτα καταφατική

διατύπωση. Θέλουμε να εναντιωθούμε στην ανάλυση της πολιτικής διάστασης της εξέγερσης σαν μια έλλειψη, σαν ένα δυνητικό θετικό πρόγραμμα που οι εξεγερμένοι δεν υιοθέτησαν. Η πολιτική σημασία της απορρέει, αντιθέτως, από το σύνολο των επιθυμιών του πλήθους που εξεγέρθηκε. Το στοιχείο από το οποίο πηγάζει η αμηχανία της Αριστεράς είναι η άρνηση κάθε διαμεσολάβησης, η άρνηση κάθε μορφής αντιπροσώπευσης από τις πρακτικές των εξεγερμένων. Οι εξεγερμένοι δεν έδρασαν σε καμία στιγμή σαν ένα κανονικό «οργανωμένο κίνημα». Δεν προσπάθησαν να συνομιλήσουν με την εξουσία, δεν ζήτησαν την αλληλεγγύη άλλων κοινωνικών δυνάμεων, δεν απευθύνθηκαν στην «κοινή γνώμη», δεν διατύπωσαν αιτήματα, δεν απαίτησαν την εκπροσώπησή τους στη λήψη αποφάσεων που τους αφορούν.

Η εξέγερση διαμορφώθηκε ενάντια σε οποιαδήποτε διαμεσολάβηση και αρνήθηκε οποιαδήποτε μορφή πολιτικής μέσω της αντιπροσώπευσης. Το βασικό πρόβλημα της σύνδεσης της εξέγερσης με άλλα κινήματα έγκειται ακριβώς στο ότι η εξέγερση ήταν πεισματικά ριζοσπαστική. Ακύρωνε, δηλαδή, με βίαιο τρόπο όποιο υπόλειμμα πίστης στην αρχή της αντιπροσώπευσης. Σε αυτό το σημείο, το κρίσιμο πολιτικό ζήτημα που ανακύπτει είναι εάν οι επιθυμίες του πλήθους μπορούν να γίνουν συμβατές με την αρχή της αντιπροσώπευσης. Εάν, με άλλα λόγια, το πλήθος πρέπει να απορρίψει ή να επιχειρήσει να εκδημοκρατίσει την αρχή της αντιπροσώπευσης.

Δεν νομίζουμε ότι θα ήταν παραγωγικό να συνεχιστεί αυτή η συζήτηση διαχωρίζοντας τις αντιμαχόμενες θέσεις στα δύο «προαιώνια» στρατόπεδα: επαναστατικές ή μεταρρυθμιστικές. Προφανώς, η διεκδίκηση δημοκρατικότερων μορφών αντιπροσώπευσης οδηγεί προς μια βελτίωση της πολιτικής κατάστασης και δεν είναι παραγωγικό να θεωρηθεί ασήμαντη ή μειοδοτική. Επιμένουμε, όμως, ότι η προσήλωση στο θεσμό της αντιπροσώπευσης δεν μπορεί να αποτελέσει το βάθος του ορίζοντα της πάλης του πλήθους. Η αρχή της αντιπροσώπευσης είναι ασύμβατη με την απόλυτη δημοκρατία²³. Ίσως αυτό που θα μπορούσε να μας βοηθήσει να διαπεράσουμε τις συντεταγμένες που ορίζουν αυτή τη συζήτηση είναι να επικεντρωθούμε στους τρόπους οι οποίοι θα μας επιτρέψουν να επινοήσουμε μία σειρά από κοινά εγχειρήματα.

Το κρίσιμο ζήτημα που αναδεικνύεται από την εξέγερση των προαστίων είναι πώς μπορεί να αντιμετωπιστεί η κατάσταση έκτακτης ανάγκης από το πλήθος. Η προσπάθεια να εκδιώξουν τη γαλλική αστυνομία από τα προάστια, η καταστροφή των μέσων παρακολούθησής τους, ο εμπρησμός αυτοκινήτων από τους εξεγερμένους έγιναν τα όπλα τους για να αποφύγουν τον έλεγχο που επιβάλλει το γαλλικό κράτος. Οι τρόποι με τους οποίους εκτυλίχθηκε η εξέγερση σηματοδοτούν το ξεκίνημα μιας δυναμικής όπου δεν μπορεί να υπάρξει επιστροφή σε μια κανονιστική μορφή του δημοκρατικού πολιτικού πεδίου. Η κατάσταση έκτακτης ανάγκης έρχεται σαν το νέο παράδειγμα μέσω του οποίου ασκείται η κυριαρχία σε παγκόσμιο επίπεδο. Σηματοδοτεί, με άλλα λόγια, ένα νέο πεδίο πάλης.

Σημάδι πέμπτο: Η κύρια πρακτική των εξεγερμένων ήταν ο εμπρησμός αυτοκινήτων.

Συμβολικά, το αυτοκίνητο μπορεί να υποδηλώσει μια σειρά σημαινομένων: ένα φετίχ της καταναλωτικής κοινωνίας, ένα αντικείμενο μέσω του οποίου ο κάτοχός του προσμετράται ως ευυπόληπτο μέλος της κοινωνίας, ένα «πολύτιμο» αγαθό το οποίο η εξουσία υπόσχεται να προστατεύσει από κλοπή και φθορά, ένα μέσο που προσφέρει την ασφάλεια της μεταφοράς στον κάτοχό του ή το εισιτήριο για την ένταξή του στη σύγχρονη μητρόπολη. Εδώ βέβαια είναι σημαντικό να παρατηρήσουμε ότι τα αυτοκίνητα που κάηκαν ανήκαν στους φτωχούς κατοίκους των προαστίων και όχι στα αφεντικά τους: κάηκαν Ρενώ, μικρά γιαπωνέζικα μοντέλα, αλλά καμία Πόρσε ή Φεράρι.

Το αυτοκίνητο, ανεξάρτητα, όμως, από την τεχνολογική και οικονομική του αξία, είναι ένα μέσο που τίθεται σε λειτουργία μέσω της ελεγχόμενης ροής σε προκαθορισμένες πορείες (δρόμους, λεωφόρους με άσφαλο) και της ελεγχόμενης ταχύτητας ανάλογα με την πορεία. Ο έλεγχος δεν ασκείται, κατά κύριο λόγο, μέσω της απαγόρευσης πρόσβασης προς –ή της απαγόρευσης εξόδου από– τα γαλλικά προάστια. Επιβάλλεται, αντιθέτως, με τον καθορισμό του πώς (ουσιαστικά με ποια ταχύτητα) πρέπει να κινείσαι, όποιος και αν είσαι, όταν κινείσαι σε μια συγκεκριμένη διαδρομή²⁴. Καθώς η εξουσία διαχέεται, ο έλεγχος διαδρομών και ταχυτήτων διαμορφώνει το χώρο και το χρόνο της καθημερινής ζωής. Γι' αυτό και η κατάσταση έκτακτης ανάγκης είναι πρωτίστως ο έλεγχος των χρονικών και όχι των χωρικών ορίων²⁵. Η διαφοροποίηση του γαλλικού προαστίου

από την υπόλοιπη μητρόπολη βασίζεται στο ότι η σύνδεσή του είναι ελεγχόμενη: συντελείται μέσω συγκεκριμένων ελεγχόμενων διαδρομών και συγκεκριμένων ταχυτήτων μετάβασης. Οι εμπρησμοί αυτοκινήτων δήλωσαν συμβολικά την αμφισβήτηση των ορίων αυτών, την άρνηση να ακολουθήσουν οι εξεγερμένοι τις διαδρομές και τις ταχύτητες που επιβάλλει ο έλεγχος.

Εδώ, όμως, πρέπει πάλι να αντισταθούμε σε μια αρνητικιστική θεώρηση αυτής της πρακτικής. Το κάψιμο των αυτοκινήτων δεν σήμαινε απλώς «αφήστε μας ήσυχους». Αντιθέτως, έγινε η βούληση για κοινή ζωή χωρίς τον έλεγχο που ασκείται από την εξουσία. Η μετακίνηση με το αυτοκίνητο, σε αντίθεση με τα «μέσα μαζικής μεταφοράς», αναιρεί τη δυνατότητα δημιουργίας πλήθους. Οι χώροι μαζικής μεταφοράς αποτελούν τόπους συγκέντρωσης του πλήθους, καθώς αναπόφευκτα η ίδια κάψουλα περικλείει ένα ετερόκλητο αμάλγαμα από ανθρώπους διαφορετικών τάξεων, ομάδων, ιδεολογιών, προελεύσεων και φύλων, οι οποίοι παρ' όλο που κατεβαίνουν σε διαφορετικές στάσεις υποχρεώνονται να συνυπάρξουν λόγω της ταχύτητας. Η συνύπαρξη αυτή επιτρέπει τον έλεγχο, καθώς επιβάλλει κανονιστικές συμπεριφορές ευπρέπειας και κοσμιότητας αλλά και την αμφισβήτησή τους²⁶. Αντιθέτως, η χρήση του αυτοκινήτου τείνει να τεμαχίσει και να ιεραρχήσει το πλήθος: η μεταφορά είναι ατομική, οι κανόνες και οι κώδικες της αυστηρά εξατομικευμένοι. Καθένας χωριστά ακολουθεί σήματα στο δρόμο, σε διαφορετικές ταχύτητες ανάλογα με τις δυνατότητες του αυτοκινήτου του. Οι εμπρησμοί αυτοκινήτων αποτέλεσαν συλλογικές δράσεις που επαναπροσδιόρισαν την κίνηση στην πόλη σαν να μην υπήρχε η ανάγκη για τα όρια ταχύτητας και τις προκαθορισμένες διαδρομές που να οδηγούν στο κέντρο. Δεν ευνόησαν ούτε την κανονιστική συνύπαρξη του πλήθους εντός των ίδιων βαγονιών, ούτε την εξατομικευμένη «απόδραση» από τα προάστια, αλλά έδειξαν προς την κατεύθυνση εναλλακτικών αλλά κοινών διόδων διαφυγής, μονοπατιών που αμφισβητούν την ίδια τη λογική της κατάστασης έκτακτης ανάγκης και παρακάμπτουν τα χρονικά και χωρικά όρια που θέτει ο έλεγχος.

Οι εμπρησμοί αυτοκινήτων, αποτελεσματικοί και θεαματικοί μέσα στην παράδοση στρατηγική τους, άρθρωσαν ένα διπλό κάλεσμα για το πλήθος. Από τη μία πλευρά αμφισβήτησαν τα όρια που διαχωρίζουν τα προάστια από το υπόλοιπο Παρίσι, όρια που δεν έχουν τη μορφή αυστηρών διαχωριστικών γραμμών αλλά ελεγχόμενων διόδων. Και από την άλλη πλευρά, προέταξαν την πιθανότητα κοινής ζωής μέσω της χάραξης οδών διαφυγής. Αν λοιπόν η ελευθερία και η δυνατότητα της μετακίνησης των πολιτών είναι η δημοκρατική επίφαση της γαλλικής κοινωνίας, της ενσωμάτωσης, οι εξεγερμένοι την απαρνήθηκαν. Στις επίσημες διακηρύξεις της γαλλικής κυβέρνησης υπήρχε μια εμμονή: να επαναλαμβάνεται διαρκώς ότι παρ' όλο που τα προάστια φαίνονται απομονωμένα, είναι στην πραγματικότητα άμεσα συνδεδεμένα με την υπόλοιπη κοινωνία. Σε πείσμα αυτής της εμμονής, όμως, οι εξεγερμένοι αυτοαποκλείστηκαν. Το κάψιμο των αυτοκινήτων αντιτάχθηκε άμεσα σε αυτή την εμμονή, δηλώνοντας την επιθυμία να κοπούν βίαια οι προκαθορισμένες μορφές επικοινωνίας μεταξύ των προαστίων και του κέντρου, να κοπούν οι δίοδοι διαμεσολάβησης και οι πιθανότητες επιλεκτικής ενσωμάτωσης. Το ριζοσπαστικό κομμάτι της εξέγερσης ήταν ακριβώς η στρατηγική αυτή (που δεν ήταν προϊόν άλογου καταναλωτισμού, ούτε όμως και παράλογου ξεσπάσματος βίας), η οποία ανέτρεπε τις παραμέτρους του ελέγχου αρνούμενη ακριβώς τη λογική του.

Η δράση των εξεγερμένων αντιτάχθηκε στην εξουσία, τη διάχυτη εξουσία που ασκεί έλεγχο στα γαλλικά προάστια. Και στο σημείο αυτό βρίσκεται ακριβώς το παράδοξο των εξεγέρσεων, ότι δηλαδή η ανάφλεξή τους συνέπεσε χρονικά με τα σχέδια της κυβέρνησης Σαρκοζί να αυξήσει της αστυνόμευση των προαστίων, δηλαδή να εντατικοποιήσει την αποτελεσματικότητα της εξουσίας χρησιμοποιώντας αντιοικονομικές μεθόδους άμεσης καταστολής. Η εξέγερση ήρθε τη στιγμή ακριβώς που η εξουσία υπαναχώρησε από τον έλεγχο στον εγκλεισμό και στην άμεση άσκηση βίας. Και ενώ οι πιέσεις για το πλήθος εντατικοποιήθηκαν, όπως φαίνεται χαρακτηριστικά και με το θάνατο των δύο ανθρώπων που πυροδότησαν τα γεγονότα, παράλληλα εμφανίστηκε στο προσκήνιο η αδυναμία των γαλλικών αρχών να ελέγξουν μορφές δράσης που διαχέονται. Με άλλα λόγια, καθώς η εξουσία υπαναχώρησε στο συγκεντρωτικό παρελθόν της και ξαναέγινε Εξουσία, οι στρατηγικές διάχυσης των εξεγερμένων αποδείχτηκαν πολύ πιο αποτελεσματικές και ουσιαστικές.

Τις πρώτες νύχτες της εξέγερσης, που οι κάμερες παρακολούθησης είχαν καταστραφεί, που η αστυνομία φοβόταν ακόμη να πλησιάσει, που οι εξεγερμένοι έκρυβαν τα πρόσωπά τους με

μαντίλια και έκαιγαν αυτοκίνητα, τα προάστια βρέθηκαν «εκτός ελέγχου». Αυτή η κατάσταση «εκτός ελέγχου» είναι η πιο ευοίωνη υπόσχεση της εξέγερσης των προαστίων. Πρέπει εδώ να θυμηθούμε ότι οι εξεγερμένοι, αν και νέοι, είχαν τη συντριπτική υποστήριξη των κατοίκων των περιοχών τους. Όχι μόνο γιατί και εκείνοι ανατρίχιασαν από το θάνατο άλλων δύο ανθρώπων, όχι μόνο γιατί και εκείνοι μισούν τον Σαρκοζί, όχι μόνο γιατί αισθάνονται πολύ μεγαλύτερη αλληλεγγύη με τους εξεγερμένους απ' ό,τι με τη γαλλική αστυνομία, αλλά ίσως γιατί αναγνώρισαν ότι εκτυλίσσεται μπροστά τους ένα δυνάμει κοινό εγχείρημα. Η χάραξη οδών διαφυγής από τον έλεγχο της εξουσίας.

Η εξέγερση των προαστίων δεν ήταν ένα γεγονός με αρχή, μέση και τέλος, τουλάχιστον όχι με αυτή τη σειρά. Η εξέγερση αναπτύχθηκε, αντιθέτως, σε ριζωματική μορφή. Δεν ακολούθησε τη γραμμική πορεία κινημάτων που ξεκινούν από ένα σημείο και απλώνονται ώστε να δημιουργήσουν μάζες που δυναμικά πορεύονται με έναν κοινό σκοπό προς τον κεντρικό πύργο. Η εξέγερση ξεπήδησε στα προάστια του Παρισιού και διαχύθηκε σε άλλα προάστια εκτός της πρωτεύουσας. Η αστυνομική καταστολή που ακολούθησε ήταν αποτελεσματική μόνο ως προς την επαναφορά της «τάξης» στα προάστια, αλλά όχι ως προς την επίδραση της εξέγερσης που διαχύθηκε και συνεχίζει να διαχέεται πέρα από τα προάστια, πέρα από τη Γαλλία και πέρα από την Ευρώπη. Δηλαδή η καταστολή της εξέγερσης δεν σηματοδοτεί ένα τέλος. Σαν ρίζωμα, ακόμη και αν αποκοπεί από τις ρίζες της, η εξέγερση θα ξεπηδήσει σε διαφορετικό πλαίσιο, με διαφορετική μορφή.

- 1 Για τη μετάβαση από την κοινωνία της πειθαρχίας στην κοινωνία του ελέγχου, βλ. Gilles Deleuze, «Post-scriptum sur les sociétés controle», στο Pourparlers (Paris: Les Editions de Minuit, 1990).
- 2 Η απόδραση ως νοσταλγία αποτυπώνεται σε χολιγουντιανές περιπέτειες σαν το The Beach (σκηνοθέτης: Danny Boyle). Ο Sandro Mezzadra υποστηρίζει, σε ένα πρόσφατο άρθρο, ότι η απόδραση είναι μια μορφή πολιτικής δράσης που πρέπει να επαναπροσδιοριστεί, καθώς έχει στιγματιστεί αρνητικά από το συσχετισμό της με την αποστασία, την εγκατάλειψη, την έξοδο από τον αγώνα. Στο παρελθόν η απόδραση έπαιξε σημαντικό ρόλο στα αντιπολεμικά και οικολογικά κινήματα και σήμερα επιβάλλεται να εισέλθει εκ νέου στο πεδίο της πολιτικής δράσης μέσω των μεταναστευτικών κινήματων. Προσπαθούμε σε αυτό το άρθρο να ακολουθήσουμε την προτροπή του. Βλ. Sandro Mezzadra, «The Right to Escape», Ephemera 3, no. 4 (2004): 267-75.
- 3 Χρησιμοποιούμε τον όρο γαλλικά προάστια για να τονίσουμε τις ιδιαιτερότητες του συγκεκριμένου χώρου και χρόνου, αλλά σε καμία περίπτωση δεν θα θέλαμε να προσδώσουμε ενότητα ως προς την εμπειρία των προαστίων, που χαρακτηρίζονται από σημαντικές χωροχρονικές διαφοροποιήσεις εκτός, αλλά και σε πολλές περιπτώσεις εντός, της γαλλικής επικράτειας.
- 4 Ο Γάλλος κοινωνιολόγος Μαυλιέρ αναφέρει ότι τα γαλλικά προάστια είναι οι χώροι των εξεγερμένων, οι εξεγερμένοι είναι δηλαδή συμβολικοί ιδιοκτήτες τους, αλλά ταυτόχρονα είναι και φυλακισμένοι σε αυτούς. Eric Marliere «Banlieues: qui sont les jeunes en colere?», Le Monde, 7 Νοεμβρίου 2005: 3.
- 5 Ριζωματική υπό την έννοια ότι συντίθεται και αποσυντίθεται, επανασυντίθεται, με πιθανόν διαφορετική μορφή σε ένα πιθανόν διαφορετικό πλαίσιο, και αποσυντίθεται και πάλι: δεν έχει ρίζες, άρα δεν καταστρέφεται. Ριζωματική, σε αντίθεση με γενεαλογική, χωρίς τη συνοχή που δίνει η χάραξη μιας αρχής και η πορεία προς ένα τέλος. Βλ. Gilles Deleuze και Felix Guattari, A Thousand Plateaus: Capitalism and Schizophrenia, μτφ. Brian Massumi (Λονδίνο: Athlone Press, 1999): 3-25.
- 6 Όπ.π.: 98.
- 7 Όπ.π.: 101.
- 8 153 βουλευτές και 49 μέλη της Συγκλήτου κυρίως της Δεξιάς ζήτησαν να δικαστούν συγκεκριμένα συγκροτήματα ραπ για ηθική αυτουργία στις εξεγέρσεις. Στην πλειοψηφία τους τα τραγούδια στα οποία αναφέρθηκαν είχαν γραφτεί πριν από μία δεκαετία και πολλά συγκροτήματα είχαν ήδη διαλυθεί. «Des parlementaires réclament des poursuites contre des rappeurs», Le Monde, 24.11.2005 <http://atouteslesvictimes.samizdat.net> (10 Φεβρουαρίου 2006).
- 9 Είναι χαρακτηριστικό ότι ο Σαρκοζί δήλωσε πως τα προληπτικά μέτρα θα πρέπει να εστιάζουν στο θέμα του ελέγχου από τις πρώτες τάξεις του δημοτικού σχολείου, όταν θα πρέπει να αναγνωρίζονται τα προβλήματα συμπεριφοράς και να αντιμετωπίζονται με τη βοήθεια ψυχιάτρων και επιθεωρητών που θα δηλώνουν τις «προβληματικές περιπτώσεις» στους δήμους. Στο πλαίσιο αυτό πρότεine να αναλάβουν οι δημοτικές αρχές την εκμάθηση γαλλικών σε γονείς προκειμένου να «ανακτήσουν την εξουσία στα παιδιά τους». Βλ. «Sarkozy aux préfets: reperer les bébes futurs delinquants» στο <http://atouteslesvictimes.samizdat.net> (10 Φεβρουαρίου 2006).
- 10 « la plupart du temps kan on sort d'une cite, keskon nous fait, on nous met dans un lycee professionnel sa y est il passe un CAP ou BEP et on s'est débarrasse de lui C'EST FINI SA maintenant on va a la fac, maintenant on fait les memes etudes que ceux ki vivent dans le 16e, dans le 15 ou n'importe ou, on fait les memes etudes, on a les memes capacites d'intelligence, ils sont nés 9 mois comme nous et on profite de la meme chose, c'est fini!! notre arme c'est pour revolutionner sa» Βλ. <http://clichysousbomb.skyblog.com/12.html> (10 Φεβρουαρίου 2006).
- 11 Βλ. http://blogs.guardian.co.uk/news/archives/2005/11/07/blogs_and_banlieues.html (10 Φεβρουαρίου 2006).
- 12 Βλ. <http://clichysousbomb.skyblog.com/12.html> (10 Φεβρουαρίου 2006).
- 13 Deleuze and Guattari, A Thousand Plateaus, όπ.π.: 178.
- 14 Όπ.π.: 115
- 15 Φρανς Κάφκα, Η Δίκη, μτφρ. Τέα Ανεμογιάννη (Αθήνα: Θεμέλιο, 1981): 217-18.
- 16 Βλ τη συζήτηση στο Giorgio Agamben, State of Exception, μτφρ. Kevin Attell (Chicago: ChicagoUniversityPress, 2005): 62-64.
- 17 Η πρωτοχρονιάτικη υπόσχεση του προέδρου Σιράκ για υιοθέτηση πρόσθετων μέτρων που θα βοηθήσουν στην ενσωμάτωση των εξεγερμένων στη γαλλική κοινωνία είναι λοιπόν παράδοξη. Ο Σιράκ υποθέτει λανθασμένα, αλλά βέβαια εσκεμμένα, ότι οι εξεγερμένοι απευθύνθηκαν σε αυτόν –τον εκπρόσωπο του «κέντρου» της εξουσίας– και απαντά στα υποτιθέμενα αλλά ανύπαρκτα αιτήματά τους.
- 18 Βλ. Michael Hardt και Antonio Negri, Empire (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2000): 22-41, για μία ανάλυση της απουσίας κέντρου από τις σύγχρονες μορφές εξουσίας.
- 19 Deleuze and Guattari, Kafka: Toward a Minor Literature, μτφρ. Dana Polan (Minneapolis: University of Minnesota Press, 1986).
- 20 Όπ.π.: 51.
- 21 Είναι χαρακτηριστικό ότι η επιστροφή σε αντιοικονομικές μορφές εξουσίας αποικιακού τύπου που βασίζονται στον εγκλεισμό και την άσκηση άμεσης βίας δεν αντιμετωπίζεται μόνο ως σκάνδαλο αλλά «διαρρέει» στα ΜΜΕ για να επιδείξει ισχύ και να εκφοβίσει. Τα βίντεο με τους βασανισμούς κρατουμένων στο Γκουαντάναμο ή τις φυλακές του Ιράκ κινηματογραφούνται από τους ίδιους τους στρατιώτες-δεσμοφύλακες με σκοπό να καταγράψουν την απόλυτη «ισχύ» που διαθέτουν απέναντι στα θύματά τους.
- 22 Βλ. Yann Moulier Boutang, «The Old New Clothes of the French Republic, in Defense of the Supposedly “Insignificant” Rioters», στο

http://multitudes.samizdat.net/article.php?id_article=2155 (10 Φεβρουαρίου 2006).

23 Οι Χαρτ και Νέγκρι αναλύουν την αρχή της αντιπροσώπευσης ως έναν μηχανισμό που συνδέει το πλήθος με την κυβέρνηση και ταυτόχρονα το αποκόπτει από αυτή. Η αντιπροσώπευση είναι μια «δημοκρατική» λύση για να αντιμετωπιστεί ο κίνδυνος της απόλυτης δημοκρατίας. Michael Hardt και Antonio Negri, *Multitude: War and in the Age of Empire* (Cambridge, MA: Harvard University Press, 2004): 241-42.

24 Βλ. Paul Virilio, *Speed and Politics: An Essay on Dromology*, μτφρ. Mark Polizzoti (New York: Semiotext(e), 1986).

25 Γι' αυτόν το λόγο ο Αγκάμπεν γράφει: «Το πρωταρχικό καθήκον μιας αυθεντικής επανάστασης δεν είναι ποτέ ως εκ τούτου απλά και μόνο “να αλλάξει τον κόσμο”, παρά και προπαντός να “αλλάξει τον χρόνο”». Βλ. Χρόνος και Ιστορία: Κριτική του Στιγμιαίου και του Συνεχούς, μτφρ. Δημήτρης Αρμάος (Αθήνα: Ίνδικτος, 2003): 13.

26 Το κάψιμο αυτοκινήτων από τους εξεγερμένους μπορεί να διαβαστεί παράλληλα με την άρνηση συμμόρφωσης στους «κώδικες ευπρέπειας και πολιτισμού» που έχουν επιβληθεί στο μετρό και το RER. Η εμπειρία του RER είναι μεταβατική: σκοπεύει να «μυήσει» τους κατοίκους των προαστίων στους κώδικες συμπεριφοράς που πρέπει να ακολουθήσουν αν θέλουν να γίνουν στοιχειωδώς αποδεκτοί στους τόπους προορισμού τους. Είναι χαρακτηριστικό ότι στη Γαλλία από τη δεκαετία του 1970 έχει ξεκινήσει μια συστηματική προσπάθεια προκειμένου να γίνουν οι χώροι μαζικής μεταφοράς (σταθμοί, βαγόνια, εμπορικά κέντρα) πιο «φιλόξενοι» για τους επιβάτες. Ο προσδιορισμός αυστηρών κανόνων αποκτά ιδιαίτερη σημασία στην «καταπολέμηση της βίας, της κούρασης, του συνωστισμού, της βρόμας, του θορύβου». Βλ. Alain Milon, «Une Transhospitalite», στο *Le Livre de l'hospitalite*, επιμ. Alain Montandon (Paris: Bayard, 2004). Η εξουσία ασκείται πλέον μέσω αυτών των πρακτικών καθορισμού «ορθής συμπεριφοράς», και όχι μέσω της άμεσης επιβολής της βίας, είναι η εξουσία του ελέγχου. Ο *chef de station* μετονομάζεται σε *agent d'accueil et d'information*, οι κάμερες τοποθετούνται σε στρατηγικά σημεία, και η ασφάλεια ανατίθεται σε ιδιωτικές εταιρείες που περιπολούν. Αυτό που αποκτά σημασία είναι η υιοθέτηση των κανόνων «ορθής συμπεριφοράς» προκειμένου το πλήθος να μετακινείται ομοιόμορφα και ελεγχόμενα. Παράλληλα, δημιουργείται και η δυνατότητα εναλλακτικών πρακτικών αντίδρασης στον έλεγχο. Τα γκράφιτι κοντά στις ράγες του τρένου, του μετρό και του RER και η προκλητική ή και απειλητική συμπεριφορά που αναιρεί τους κώδικες αποτελούν πρακτικές αντίδρασης στον έλεγχο.

Χρήστος Βαλλιάνος

Για το κοινωνικό και το πολεοδομικό απαρτχάιντ¹

(Σκέψεις με αφορμή την εξέγερση των γαλλικών προαστίων)*

Η εξέγερση των νέων των γαλλικών προαστίων τον περασμένο Νοέμβριο απασχόλησε (και δικαιολογημένα) όχι μόνο τον γαλλικό Τύπο, αλλά και τα ελληνικά ΜΜΕ, και τροφοδότησε με «θεαματικά» βίντεο τα καθημερινά δελτία των οκτώ, όπως και «ψύχραιμες» αναλύσεις του τύπου «γιατί όλα αυτά δεν συμβαίνουν στην Ελλάδα» ή και περί του αντιθέτου: «Γιατί αποτελούν το προοίμιο του τι θα ακολουθήσει και εδώ αν δεν λάβουμε επείγοντως κάποια μέτρα».

Στο μικρό αυτό σημείωμα δεν θα ασχοληθούμε με ερωτήματα που απασχόλησαν τις σχετικές συζητήσεις των ρεπορτάζ ή ακόμη και κάποιο θεωρητικό διάλογο σχετικά με τη χρεοκοπία ή όχι της πολυπολιτισμικότητας και τα διαφορετικά μοντέλα ενσωμάτωσης των μεταναστών μεταξύ ακαδημαϊκών που έσπευσαν να δώσουν το «παρών». Δεν θα ασχοληθούμε με το αν η εξέγερση αυτή έχει τα χαρακτηριστικά που δικαιολογούν τον όρο «κοινωνικό κίνημα» (ή, για κάποιους άλλους, «ταξική εξέγερση»), αν αποτελεί το πρόπλασμα των νέων μορφών κοινωνικής διαμαρτυρίας που εγκυμονούν οι σύγχρονες δυτικές κοινωνίες ή αν έχουμε να κάνουμε με τη μαζική πλέον εμφάνιση του ισλαμικού ριζοσπαστισμού στο χώρο όπου επί αιώνες κυριάρχησε ο δυτικός ορθολογισμός και η ουδετεροθρησκεία. Θα περιοριστούμε στην επισήμανση κάποιων σημείων που θεωρούμε ότι έχουν κάποιο ενδιαφέρον (και) στα καθ' ημάς.

1. Εθνική ομογενοποίηση και κοινωνικός αποκλεισμός: η χρεοκοπία του σχολείου

Αρχικά ας σημειώσουμε κάτι που, χωρίς να είναι αυτονόητο, απασχόλησε ελάχιστα τους αναλυτές: η συγκεκριμένη εξέγερση, με όλα εκείνα τα χαρακτηριστικά της τυφλής και συχνά (αυτο)καταστροφικής βίας από την πλευρά των νέων – Γάλλων υπηκόων και γόνων μεταναστών δεύτερης και τρίτης γενιάς, φωτίζει έντονα μια δραματική χρεοκοπία: τη χρεοκοπία του γαλλικού ρεπουμπλικανικού σχολείου. Αν η αποστολή γενικά του σχολείου είναι η μετάδοση (παράλληλα με ένα σύνολο τεχνικών δεξιοτήτων) εκείνων των προτύπων κοινωνικής συμπεριφοράς που αντιστοιχούν στις αντίστοιχες θέσεις της κοινωνικής ιεραρχίας την οποία θα κληθούν να επανδρώσουν οι εκπαιδευόμενοι (σχηματικά: ελεύθερη σκέψη και πνεύμα πρωτοβουλίας για τα στελέχη της ιεραρχίας, πνεύμα πρόθυμης πειθαρχίας για τους κάθε λογής χειρώνακτες, αίσθηση της υπαγωγής στις παραδόσεις και την κληρονομιά που συνθέτουν μια κοινή εθνική ταυτότητα για όλους τους μαθητές), τότε δεν μπορούμε παρά να συμφωνήσουμε ότι το γαλλικό σχολείο γνωρίζει μια κρίση που αγγίζει τον πυρήνα της αποστολής του.

Βέβαια, όπως συμβαίνει πάντα, την αιτία της κρίσης αυτής δεν μπορούμε να την αναζητήσουμε μέσα στο σχολείο: απλώς οι αξίες που καλείται το σχολείο να μεταφυτεύσει στα κεφάλια των παιδιών (ισότητα, αδελφότητα, εργατικότητα, φιλομάθεια, αξιοκρατία, γαλλικό έθνος κλπ.), οι αξίες της ευρωπαϊκής ουμανιστικής παράδοσης, βρίσκονται σε μια τόσο κραυγαλέα αντίθεση με την πραγματικότητα της νεοφιλελεύθερης ζούγκλας του απόλυτου ατομισμού και του σχετικού ρατσισμού, ώστε δεν πείθουν πια κανένα. Τουλάχιστον, δεν πείθουν τα παιδιά εκείνα που βιώνουν μια δεύτερη δυσάρεστη πραγματικότητα: αντίθετα με τις επαγγελίες της «δημοκρατικής πολιτείας», η απόκτηση ενός χαρτιού αποφοίτησης από κάποια βαθμίδα του σχολείου από τα παιδιά των Βορειοαφρικανών μεταναστών δεν προσφέρει παρά ελάχιστες ελπίδες πρόσβασης σε θέσεις εργασίας κοινωνικά ανώτερες αυτών που κατέλαβαν πριν από τριάντα χρόνια οι αναλφάβητοι γονείς τους, όταν πρωτοήλθαν στη Γαλλία με την ελπίδα μιας καλύτερης τύχης. Ο γιος του Αλγερινού οδοκαθαριστή του Παρισιού έχει ελάχιστες ελπίδες να βρει κάτι καλύτερο από τη δουλειά του πατέρα του, ανεξάρτητα από τα σχολικά του εφόδια, που, στις συνθήκες του δεδομένου οικογενειακού και κοινωνικού του περιγύρου, θα υπολείπονται πάντα αυτών των «γνήσιων Γάλλων» συνομηλίκων του. Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας και οι ρατσιστικές και ξενοφοβικές προκαταλήψεις της γαλλικής κοινωνίας, που διαχέονται σ' όλες τις βαθμίδες της κρατικής διοίκησης, είναι πράγματα γνωστά σε όλους και μπορούν να εξηγήσουν πολύ καλά τις προαναφερθείσες διαπιστώσεις.

* Χρήστος Βαλλιάνος, «Για το κοινωνικό και το πολεοδομικό απαρτχάιντ (Σκέψεις με αφορμή την εξέγερση των γαλλικών προαστίων)», Θέσεις, Τεύχος 95, περίοδος: Απρίλιος - Ιούνιος 2006

http://www.theseis.com/index.php?option=com_content&task=view&id=939&Itemid=29

Τα παιδιά, λοιπόν, των Αφρικανών μεταναστών όταν εντάσσονται στο σχολείο της Γαλλικής Δημοκρατίας βρίσκονται αντιμέτωπα με την εξής κατάσταση: καλούνται να αφομοιώσουν το αξιακό σύστημα του οποίου αυτό είναι φορέας, ένα σύστημα κοινωνικά ανεπικύρωτο και ιδεολογικά διάτρητο. Ακόμη περισσότερο, καλούνται να ενστερνιστούν τις ιδέες μιας βαθιά εθνοκεντρικής εκπαίδευσης, που είναι άξιος κληρονόμος των παραδόσεων του ευρωπαϊκού εθνικισμού. Η υποχρεωτική διδασκαλία της γαλλικής ως μητρικής γλώσσας, η μονόπλευρη αναφορά στη «γαλλική ιστορία» και τον «γαλλικό πολιτισμό», οι αναφορές του τύπου «οι πρόγονοί μας οι Γαλάτες», με τις οποίες καλούνται να αναδιατυπώσουν τη νέα τους συλλογική ταυτότητα όχι μόνο τα παιδιά των προαστίων του Παρισιού, αλλά ακόμη και αυτά των αποικιών της Μαρτινίκας και της Γουαδελούπης, ισοπεδώνουν τις διαφορές καταγωγής και διαμορφώνουν (ή έστω τείνουν να διαμορφώσουν) έναν ενιαίο χώρο εθνικής συνείδησης.² Από την άλλη πλευρά, αυτή η βίαιη και αυταρχική διαπαιδαγώγηση με βάση τις αξίες της δημοκρατίας, της λαϊκότητας και της υπαγωγής στους κόλπους του ενιαίου γαλλικού έθνους (ας θυμηθούμε μόνο την επιχείρηση διά νόμου απαγόρευσης της μαντίλας στα σχολεία) δεν βιώνεται από τους γόνους των μεταναστών μόνο ως βίαιη αλλά και ως άνευ αντικρίσματος, αφού ο ρατσισμός, η ξενοφοβία και οι προκαταλήψεις ακυρώνουν όχι απλώς την ισότητα όσον αφορά την πρόσβαση στην αγορά εργασίας, αλλά αφαιρούν από την κατάσταση του μετανάστη δεύτερης ή τρίτης γενιάς το ίδιο το περιεχόμενο της ιδιότητας του Γάλλου πολίτη. Δημιουργούν «ιθαγενείς στο εσωτερικό της δημοκρατίας», πολίτες των οποίων όλα τα πολιτικά και κοινωνικά δικαιώματα αναγνωρίζονται μόνο κατ' όνομα.

Στις συνθήκες αυτές, είναι λογικό η παρακολούθηση του σχολείου να χάνει στα μάτια των νεαρών μεταναστών την όποια ελκυστικότητά της και να μεταμορφώνεται σε απλή παραλλαγή των άλλων μηχανισμών πειθαναγκασμού και ελέγχου. Υπό το πρίσμα αυτό γίνεται κατανοητό το μένος των εξεγερμένων νεαρών Γάλλων αφρικανικής καταγωγής που στη διάρκεια των ταραχών οδήγησε στην πυρπόληση αρκετών σχολικών κτιρίων, κάποιες φορές και παιδικών σταθμών.

Βέβαια, είναι γνωστό ότι η ιστορία γράφεται μόνο μια φορά και είναι λάθος να επιχειρήσουμε να την ανασυνθέσουμε με υποθετικά σενάρια. Ωστόσο, είναι σίγουρο ότι στη δεδομένη μορφή εκδήλωσης της διαμαρτυρίας των νέων των προαστίων συνέβαλαν (με τις παραλείψεις τους) και οι οργανώσεις της Αριστεράς: με την αδυναμία τους να πολιτικοποιήσουν την κρίση του σχολείου (την αδυναμία να αντιμετωπίσουν τους μετανάστες ως θύματα ταξικής εκμετάλλευσης και ταυτόχρονα μιας ολοκληρωτικής πολιτικής, στο πλαίσιο της οποίας η εθνική ομογενοποίηση και ο κοινωνικός αποκλεισμός αλληλοσυμπληρώνονται), αλλά και την ατολμία ή ακόμη και την απροθυμία τους να αναμετρηθούν με την ξενοφοβία και το ρατσισμό που κέρδιζε συνεχώς έδαφος. Με την εμμονή τους, επίσης, να απευθύνονται σ' ένα εθνικό ακροατήριο στο οποίο ολοένα και λιγότερο μπορούσαν να αναγνωριστούν οι νέοι των προαστίων! Έτσι, τη στιγμή που ξέσπασε η κρίση οι αριστερές οργανώσεις έμειναν απλοί θεατές των εξελίξεων.

Για το Γαλλικό ΚΚ δεν τίθεται θέμα. Και πώς θα μπορούσε να μην είναι έτσι όταν είναι γνωστή, τουλάχιστον στους παροικούντες την Ιερουσαλήμ, η στάση του κόμματος αυτού απέναντι στο αίτημα της ανεξαρτησίας της Αλγερίας και στην ίδια την αλγερινή επανάσταση, με τα φαιδρά επιχειρήματα του τύπου «η ανεξαρτησία της Αλγερίας είναι αντίθετη προς τα συμφέροντα των λαών της Αλγερίας και της Γαλλίας γιατί ...πίσω από την εξέγερση καιροφυλακτούν οι Αμερικανοί με στόχο να αλώσουν τη χώρα»³, όταν είναι επίσης γνωστές οι διώξεις που γνώρισαν όσα μέλη τόλμησαν να εκφράσουν δημόσια τη διαφωνία τους στο ζήτημα της αλγερινής επανάστασης, όταν ακόμη και σήμερα δεν αποτολμάται καμιά επανεκτίμηση της θέσης εκείνης της εποχής.

Αυτό που έχει νόημα να σημειώσουμε εδώ είναι η αδυναμία όλων ανεξαιρέτως των αριστερών οργανώσεων να ρίξουν γέφυρες επικοινωνίας με τους εξεγερμένους,⁴ αφού δεν μπόρεσαν να δουν ότι η «κοινωνική ανυπακοή», η παραβατικότητα, ακόμη και οι πράξεις αυτοκαταστροφής μπορούν να γίνουν κατανοητές μόνο ως μια σπασμωδική απάντηση απέναντι στον κοινωνικό αποκλεισμό και την επίδειξη μιας ταξικής και φυλετικής αλαζονείας⁵ που φτάνει μέχρι την κορυφή της κρατικής ιεραρχίας.

2. Ο πολεοδομικός αποκλεισμός

Το δεύτερο σημείο στο οποίο θα εστιάσουμε στηρίζεται στη διαπίστωση ότι η εξέγερση των γαλλικών προαστίων έχει τα μορφολογικά χαρακτηριστικά όχι τόσο μιας παλαιστινιακής ιντιφάντα,

όσο μιας εξέγερσης κρατουμένων, όπου η βία δεν υπηρετεί την προβολή κάποιων διεκδικήσεων ή αιτημάτων⁶ αλλά χρησιμοποιείται για να προωθήσει ως πρώτιστο στόχο τη στροφή της δημοσιότητας στο πρόβλημα που επί χρόνια αποστρεφόταν η κοινωνία, προσποιούμενη ότι απλώς δεν υπήρχε.

Η επισήμανση αυτή δεν γίνεται βέβαια για να συνταχθούμε με την άποψη ότι οι εξεγερμένοι νέοι ήταν στην πλειοψηφία τους εγκληματικά στοιχεία και πρώην ή υποψήφιοι τρόφιμοι διαφόρων αναμορφωτηρίων, όπως ανεύθυνα καταγγέλλθηκε τις πρώτες ημέρες της εξέγερσης από την πιο ξενοφοβική μερίδα του Τύπου⁷. Αν η επισήμανση αυτή έχει κάποια αξία είναι γιατί μέσω της σύγκρισης με τον εξεγερμένο κρατούμενο μπορούμε να φωτίσουμε τη σχέση του εξεγερμένου νέου μετανάστη (και Γάλλου πολίτη) με το χώρο του. Ποια είναι η σχέση του κρατούμενου, του κάθε κρατούμενου με το χώρο του; Προφανώς είναι η σχέση της μη συμφιλίωσης, της μη οικειότητας, της ασυμβίβαστης απόρριψης. Για το λόγο αυτό (πέραν της επιθετικότητας που εκδηλώνει τόσο απέναντι στο άμεσο περιβάλλον του όσο και απέναντι στους συγκρατούμενους του), ο κρατούμενος, επιδεικνύοντας μια χαμηλή αυτοεκτίμηση, αδιαφορεί για την καθαριότητα του κελιού του, για τον καλλωπισμό του στρατοπέδου του, για την αισθητική εικόνα του ιδρύματος εγκλεισμού του. Και όταν εξεγείρεται δεν διστάζει να παρασυρθεί από τάσεις αυτοκαταστροφικές, ξεσπώντας στα λιγοστά μέσα που του έχουν παρασχεθεί για την εξυπηρέτηση της έγκλειστης διαβίωσής του, που ταυτόχρονα τη συμβολοποιούν.

Αν τα στοιχεία αυτά χαρακτηρίζουν επίσης τη σχέση του νέου μετανάστη και Γάλλου πολίτη –κατοίκου των προαστίων του Παρισιού– με το χώρο της καθημερινής του διαβίωσης, και έχουμε κάθε λόγο να πιστεύουμε ότι έτσι είναι⁸, τότε προφανώς δεν πρόκειται απλώς για κάποιο «γκέτο», τα όρια του οποίου το περιχαράκωνουν αλλά και διασφαλίζουν την ελευθερία κινήσεων στο εσωτερικό του, ή τουλάχιστον δεν έχουμε να κάνουμε με ένα οποιοδήποτε γκέτο. Πολύ σχηματικά, τα παιδιά της Παλαιστίνης βρίσκονται αποκλεισμένα σ' έναν χώρο που τους είναι οικείος και μάχονται για να εκδιώξουν τις δυνάμεις κατοχής. Τα παιδιά των γαλλικών προαστίων βρίσκονται έγκλειστα σ' έναν χώρο που δεν τους είναι οικείος και από τον οποίο επιθυμούν να αποδράσουν (τη γειτονιά, το σχολείο, την οικογένεια), χωρίς καμιά ορατή εναλλακτική λύση.

Η συζήτηση για τον πολεοδομικό αποκλεισμό των μεταναστών στη Γαλλία αλλά και στις άλλες ευρωπαϊκές χώρες έχει μόλις ξεκινήσει. Ωστόσο, το σίγουρο είναι ότι οι μετανάστες που αποτελούν το φτηνό εργατικό δυναμικό δεν αποβλήθηκαν από το κέντρο των μεγαλουπόλεων για να στοιβαχτούν στα τερατώδη και συνάμα θλιβερά προάστια με τη μεσολάβηση των μηχανισμών της αγοράς, ή μόνον αυτής. Υπήρξε ένα ολόκληρο σχέδιο πολεοδομικών παρεμβάσεων που υπηρέτησε αυτόν το στόχο.

Πράγματι, ο σχεδιασμός των προαστίων των σημαντικότερων γαλλικών μεγαλουπόλεων (όπως και των διαφόρων πρωτευουσών του «υπαρκτού σοσιαλισμού») οφείλουν πολλά στις δοξασίες της σχολής των μοντερνιστών αρχιτεκτόνων. Το κίνημα αυτό, με κύριο εκπρόσωπο τον Λε Κορμπυζιέ (Le Corbusier), ξεκινούσε από τη θέση ότι «στο χώρο της πόλης, όπως και στην ανθρώπινη ζωή, θα πρέπει να διακρίνονται και να μην εμπλέκονται μεταξύ τους οι λειτουργίες της εργασίας, της οικιακής ζωής, των αγορών, της ψυχαγωγίας, της θρησκευτικής λατρείας, της διοίκησης. Κάθε λειτουργία χρειάζεται τον δικό της χώρο, ενώ κάθε χώρος θα πρέπει να υπηρετεί μία και μόνο λειτουργία».⁹ Φυσική συνέπεια μιας τέτοιας αντίληψης για την πόλη ήταν η εκπόνηση μιας πολιτικής σχεδιασμού που, βασιζόμενη στην καχυποψία απέναντι στους «ξένους», προωθούσε το διαχωρισμό ή μάλλον τον εξοστρακισμό τους σε προάστια αμιγούς μεταναστευτικής σύνθεσης, απογυμνωμένα από κάθε άλλη κοινωνική δραστηριότητα πέραν της κατοικίας. Μια ακραία τεχνοκρατική αντίληψη για την οργάνωση της πόλης οδηγεί τελικά σε υιοθέτηση πρακτικών που νομιμοποιούν και προωθούν τις πιο απροκάλυπτες φυλετικές διακρίσεις.

Πρέπει κανείς να έχει γνωρίσει από κοντά την καταθλιπτική ομοιομορφία, την έλλειψη οποιασδήποτε ιδιαιτερότητας, την ανωνυμία των τοποθεσιών¹⁰ (ο Ζ. Μπάουμαν [Bauman] μίλησε για την απουσία κάθε ίχνους ιστορικής μνήμης, την παραλυτική μονοτονία ενός περιβάλλοντος που στερείται οτιδήποτε θα μπορούσε να προκαλέσει απορία, ξάφνιασμα, έξαρση), που χαρακτηρίζει τις πολυκατοικίες-κουτιά (τα περίφημα HLM των γαλλικών πόλεων ή τα social housing της Αγγλίας), τα πολεοδομικά τετράγωνα και ολόκληρες τις συνοικίες που εν ονόματι του μειωμένου

κόστους χτίστηκαν «από τα πάνω», απαγορεύοντας κάθε δυνατότητα παρέμβασης των άμεσα ενδιαφερομένων στη διαμόρφωση των όρων της ύπαρξής τους... Θα πρέπει να έχει γνωρίσει ακόμα το κοντράστ αυτού του πολεοδομικού μοντέλου με το αντίστοιχο δαιδαλώδες και χαοτικό (αλλά πλησιέστερο στην ανθρώπινη κλίμακα) που χαρακτηρίζει τις πόλεις καταγωγής των Βορειοαφρικανών μεταναστών και που σίγουρα βρίσκεται αποτυπωμένο στο συλλογικό τους ασυνείδητο... Για να μην μιλήσουμε για την επίσης σχεδιασμένη απογύμνωση των συνοικιών αυτών από κάθε (μη ελεγχόμενη) κοινωνική δραστηριότητα και τη μετατροπή τους σε απέραντα στρατόπεδα για την αναπαραγωγή της χαμένης ενέργειας των ανθρώπων-μηχανών στη διάρκεια της εργάσιμης ημέρας. Πρέπει να έχει γνωρίσει κανείς από κοντά όλ' αυτά προκειμένου να αντιληφθεί τα αδιέξοδα που σπρώχνουν τους νεαρούς Γάλλους-γιους και κόρες μεταναστών σε κινήσεις που απλώς μεταφέρουν ένα μήνυμα: «Αρνούμαστε να διαμαρτυρηθούμε με οποιοδήποτε θεμιτό μέσο, αφού η τράπουλα είναι σημαδεμένη, το παιγνίδι είναι στημένο...»

Τα προαναφερθέντα δεν σημαίνουν ότι η εξέγερση των γαλλικών προαστίων μπορεί να ερμηνευτεί ως ένα επεισόδιο στο πλαίσιο αναζήτησης συλλογικής (κοινοτικής, πολιτιστικοθρησκευτικής κλπ.) ταυτότητας από μέρους μιας «χαμένης» γενιάς, όπως θα υπονοούσε μια «κοινωνιολογίζουσα» προσέγγιση. Η εξέγερση αναπτύχθηκε στο στέρεο έδαφος που διαμόρφωσαν οι πολιτικές συρρίκνωσης της κοινωνικής προστασίας¹¹, έντασης του αστυνομικού αυταρχισμού, της ανεργίας, των θρησκευτικών και φυλετικών διακρίσεων και προκαταλήψεων, της δαιμονοποίησης του νεαρού άεργου Άραβα – εξ ορισμού φανατικού μαχητή του Ισλάμ κλπ. Ακόμη, είναι γεγονός ότι οι πολιτικές αυτές, ενώ δεν εξέλιπαν ποτέ από το πολιτικό προσκήνιο τα τελευταία τριάντα χρόνια, ακολουθήθηκαν με ιδιαίτερη πυγμή στο διάστημα της διακυβέρνησης Ραφαρέν, σε αντίθεση με την περισσότερο ευέλικτη, όχι όμως και ουσιαστικά διαφορετική, διαχείριση της περιόδου Μιτεράν. Εδώ, όμως, θα πρέπει να σκεφτούμε ότι τα άτομα στην ιστορία δεν καθοδηγούνται μονοσήμαντα από τα «γυμνά» γεγονότα αλλά από την ιδεολογία τους, που «παριστά» τη φανταστική τους σχέση με τις πραγματικές συνθήκες της ύπαρξής τους (Αλτουσέρ), ιδεολογία που αναπτύσσουν μέσα στην εμπλοκή τους με τους θεσμούς του κράτους. Στο φως μιας τέτοιας προσέγγισης, τα περισσότερο υπερσυγκυριακά ζητήματα του πολεοδομικού αποκλεισμού πιστεύω ότι διατηρούν όλη τη σημασία τους, που μπορεί να αποδειχθεί και μόνο από το γεγονός ότι οι εκδηλώσεις βίας περιορίστηκαν πάντα στα προάστια-στρατώνες,¹² παρ' όλο που υποβαθμισμένες συνοικίες κοινοτήτων μεταναστών εντοπίζονται και στο ιστορικό κέντρο μεγαλουπόλεων (Μασσαλία).

3. Και οι αθηναϊκές γειτονιές

Στην ελληνική πραγματικότητα είναι (ακόμη) άγνωστο ένα τέτοιο πολεοδομικό απαρτχάιντ. Πρέπει μάλιστα να ομολογήσουμε ότι την Αθήνα και τις άλλες ελληνικές πόλεις χαρακτηρίζει ένα ιδιότυπο μοντέλο «κατακόρυφης» απεικόνισης της κοινωνικής ιεραρχίας: στις περισσότερες συνοικίες και τα περισσότερα προάστια της πόλης μπορούμε να διακρίνουμε έναν τύπο συγκατοίκησης στο πλαίσιο της πολυκατοικίας, σύμφωνα με τον οποίο στο ημιυπόγειο διαμένει ο Αλβανός μετανάστης ή η γυναίκα που καθαρίζει τις σκάλες, ενώ στο ρετιρέ ο επιτυχημένος μηχανικός ή κάποιος εκπρόσωπος της ανώτερης εισοδηματικής τάξης. Οι μετανάστες μέχρι σήμερα δεν είναι εξοστρακισμένοι από το κέντρο της πόλης, αντίθετα φαίνεται να τους έχουν «παραχωρηθεί» κάποιες ιστορικές συνοικίες (Κυψέλη, Βικτώρια κλπ.), με τις οποίες υφαίνουν κάποιους δεσμούς αναγνωρισιμότητας, βρίσκοντας παράλληλα ένα *modus vivendi* σε σχέση με τους παλαιότερους κατοίκους που παραμένουν εκεί. Έτσι, λοιπόν, δεν θα βρούμε στην Αθήνα γκέτο μεταναστών, τουλάχιστον με τη μορφή που τα συναντάμε στα γαλλικά προάστια. Βέβαια, τίποτα δεν είναι καταδικασμένο να παραμένει ως έχει στο διηνεκές. Η φιλοδοξία για ανάκτηση του ιστορικού κέντρου μιας μεγαλούπολης όπως η Αθήνα με σκοπό τη δέσμευσή του για εμπορικές-πολιτιστικές-υπερτοπικές δραστηριότητες και ο εξοστρακισμός των ενοχλητικών μεταναστών και των κάθε λογής περιθωριακών απ' αυτό, μέσω διαφόρων προγραμμάτων «ανάπλασης», ίσως βρίσκεται σήμερα σε λανθάνουσα κατάσταση, είναι όμως εγγεγραμμένη στη δυναμική της καπιταλιστικής πόλης. Σε κάθε περίπτωση, οι κοινωνικοί αγώνες που θα δουν το φως της αυριανής ημέρας, οι μορφές τους αλλά και η έκβασή τους θα εξαρτώνται πάντα και από τον εφησυχασμό που συνοδεύει τον ύπνο μας της προηγούμενης νύχτας.

1 Το άρθρο αυτό, σε μια συνοπτικότερη μορφή, δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα Φωνή Βοώντος, περ. Β, τ. 1, Μάρτιος 2006.

2 «Τα ευρωπαϊκά έθνη, όπως διαμορφώθηκαν ιστορικά, περιέχουν ένα “φυλετικό” ιδεολογικό στοιχείο. [...] Όπως ξέρουμε από την καθημερινή μας ζωή μέσα στην κοινωνία, όπως μας λέγανε στο σχολείο, όπως διαβάζουμε παντού, καθοριστικό είναι το στοιχείο της “ιστορικής συνέχειας”. Το ελληνικό έθνος κατάγεται από τους αρχαίους Έλληνες, έδωσε στον κόσμο τη δημοκρατία κ.ο.κ. Ομοίως το έθνος των Ελβετών κατάγεται από τον Γουλιέλμο Τέλλο και στη δεκαετία του 1980 γιόρτασε τα 1000 της ιστορίας του. Το γαλλικό έθνος κατάγεται από τον Βερσισεντορίζ (και ο Μιτερράν είχε διοργανώσει επίσημους εορτασμούς για τα χιλιάδες χρόνια της γαλλοσύνης). Ανάλογα μπορούμε να πούμε για το γερμανικό έθνος που είναι τόσο παλιό όσο και το ελληνικό, εφόσον οι Γερμανοί υποτίθεται ότι κατάγονται από τις ίδιες φυλές Αρίων από τις οποίες κατάγονται και οι Έλληνες. Στην έσχατη λογική της, η ρατσιστική αυτή προσέγγιση οδήγησε τους Ναζί να εξασφαλίζουν τροφή για όλους τους “Αρίους” πολιτικούς κρατούμενους, ακόμα και τους κομμουνιστές από εχθρικές χώρες που ήταν εκτοπισμένοι στα στρατόπεδα συγκέντρωσης (π.χ. η περίπτωση του Ν. Ζαχαριάδη στο Νταχάου), ενώ αντίθετα Γερμανοί πολίτες που ήταν Εβραίοι στο θρήσκευμα, ακόμα και αν είχαν πολεμήσει για τη Γερμανία στον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο, αφήνονταν να γίνουν σκέλεθρα από την πείνα, όπως έχουμε δει στις φωτογραφίες, και τελικά εξολοθρεύονταν στα κρεματόρια. Υπάρχει λοιπόν ένα στοιχείο φυλετικό, ένα στοιχείο δομικά ρατσιστικό στη συγκρότηση των ευρωπαϊκών εθνών: επειδή όλα τα ευρωπαϊκά έθνη θεωρούν τον εαυτό τους “έθνη φυλής”, έθνη “αίματος”, απονέμουν παραδοσιακά την εθνική υπηκοότητα μόνο σε ανθρώπους οι οποίοι μπορούν να ισχυριστούν ότι ανήκουν “φυλετικά” στο αντίστοιχο έθνος». Γ. Μηλιός, «Εξουσία, έθνος, εθνικισμός»,

http://www.kokkino.org/index.php?option=com_content&task=view&id=413&Itemid=31

3 Παρατίθεται στο Jean-Pierre Vernant, «Le PCF et la question Algerien», <http://www.vacarme.eu.org/article143.html>, όπου ο αναγνώστης μπορεί να βρει και μια αναλυτικότερη παρουσίαση της θέσεων του ΚΚΓ σχετικά με τον πόλεμο της Αλγερίας αλλά και το συνολικότερο ζήτημα της αποικιοκρατίας και των απελευθερωτικών κινημάτων της εποχής.

4 Χαρακτηριστική είναι η ομολογία του Α. Κριβίν ότι «καμιά πολιτική οργάνωση δεν μπορεί να κατανοηθεί από αυτούς τους νέους», και το ρεπορτάζ του περιοδικού Marianne που παρουσιάζει τον ηγέτη της Επαναστατικής Κομμουνιστικής Λίγκας (LCR) να αρκείται στην προσπάθεια να «σώσει» το σπίτι του, συμμετέχοντας σε νυχτερινή περιφρούρηση, από τις επαπειλούμενες φωτιές των εξεγερμένων.

5 Etienne Balibar, Fethi Benslama, Monique Chemillier-Gendreau, Bertrand Oglivie, Emmanuel Terray, «Casse-cou, la Republique», L'Humanite, 16.11.2005 (αναδημοσιεύτηκε στην Εποχή, 20.11.2005).

6 Το μοναδικό πολιτικό σύνθημα-διεκδίκηση που ακούστηκε στη διάρκεια της εξέγερσης ήταν το «Σαρκοζύ, παραιτήσου», σύνθημα που υποδήλωνε την απέχθεια προς το πρόσωπο του συγκεκριμένου πολιτικού με τις κυριολεκτικές εμπρηστικές δηλώσεις και σε πολύ μικρότερο βαθμό όριζε ένα συγκεκριμένο πολιτικό αίτημα γύρω από το οποίο θα μπορούσε να συσπειρώσει την κοινή γνώμη. Αξίζει να σημειωθεί ότι ο Σαρκοζύ –κόκκινο πανί για τους εξεγερμένους– είναι ίσως ο μόνος από τους πρώτης σειράς πολιτικούς που εκτός από υπέρμαχος της βίαιης καταστολής είναι και υπέρμαχος της πολιτικής των θετικών διακρίσεων υπέρ των Γάλλων βορειοαφρικανικής καταγωγής. Βλ. Nicolas Sarkozy, «L'egalite reelle des chances passe par la discrimination positive», Le Figaro, 25.11.2005.

7 Ο Τύπος κάθε απόχρωσης προσέγγιζε πάντα τα ζητήματα των προαστίων από απόσταση, αποσιωπώντας μάλλον παρά τονίζοντας τις «ειδήσεις» που παράγονταν εκεί. Με μία έννοια, πρόκειται για κάτι ανάλογο με ό,τι συμβαίνει αναφορικά με την «εργατική είδηση» (βλ. Κ. Σμυρνής, Εργατική είδηση και εργαζόμενοι, Α. Α. Λιβάνη, 2001).

8 Είναι χαρακτηριστική η περίπτωση ορισμένων προαστίων της Μασσαλίας αμιγώς μεταναστών, όπου οι αυτοκαταστροφικές τάσεις βανδαλισμού που επιδείκνυαν οι νεαροί βορειοαφρικανικής καταγωγής απέναντι στο οικιστικό τους περιβάλλον εκδηλώνονταν με τέτοια ένταση ώστε (σε συνδυασμό με τις ανύπαρκτες υποδομές συντήρησης των πολυκατοικιών των προαστίων) στη διάρκεια της δεκαετίας του 1990 πολλά κτίρια –ολόκληρα οικοδομικά τετράγωνα– είχαν υποστεί τέτοιες φθορές που τελικά κρίθηκαν μη κατοικήσιμα, μη επισκευάσιμα και κατεδαφιστέα.

9 Z. Bauman, Παγκοσμιοποίηση, οι συνέπειες για τον άνθρωπο, Πολύτροπον, 2004: 64-65. Στα έργα του Μπάουμαν

– Παγκοσμιοποίηση, ... και το πιο πρόσφατο, Σπαταλημένες ζωές, οι απόβλητοι της νεωτερικότητας, Κατάρτι, 2005 – οφείλουμε ορισμένες οξυδερκείς αναλύσεις για τα ζητήματα της κοινωνικής γεωγραφίας. Σύμφωνα με τους εμπνευστές της πόλης του μέλλοντος, «ο δρόμος – αυτό το ασύνδετο και τυχαίο παραπροϊόν της ιστορίας της ασυντόνιστης και αποσυγχρονισμένης οικοδόμησης, πεδίο μάχης ασύμβατων χρήσεων και τόπος του τυχαίου και του αμφιλεγόμενου – θα παραχωρούσε τη θέση του στη λειτουργία της κυκλοφορίας, της μεταφοράς ανθρώπων και αγαθών από μια λειτουργικά διακριτή τοποθεσία σε μια άλλη, λειτουργία που θα έχει εκκαθαριστεί απ’ όλες τις σημερινές παρενοχλήσεις που προκαλούνται απ’ αυτούς που βολτάρουν άσκοπα, τους άεργους, τους χασομέρηδες, ή τους τυχαίους περαστικούς» (όπ.π.: 65). Το πολεοδομικό σχέδιο, «ως προϊόν της απρόσωπης λογικής (...) αποτελεί τη μόνη ικανή αλλά και αναγκαία συνθήκη της ανθρώπινης ευτυχίας, που δεν μπορεί να βασιστεί σε τίποτα άλλο πέρα από την τέλεια συναρμογή μεταξύ των επιστημονικά προσδιορίσιμων ανθρώπινων αναγκών και της αδιαμφισβήτητης διαφανούς και ευκρινούς διευθέτησης του χώρου μέσα στον οποίο ζούμε» (όπ.π.: 66).

10 «Τι όνειρα μπορεί να κάνει ένας νέος άνθρωπος που γεννήθηκε σε μια συνοικία χωρίς ψυχή, που ζει σε μια ανείπωτα άσχημη πολυώροφη πολυκατοικία, περιτριγυρισμένη από ακόμα περισσότερη ασχήμια, φυλακισμένος σε μια γκρίζα έρημη γη και καταδικασμένος σε μια γκρίζα ζωή, με την κοινωνία γύρω του να κάνει τα στραβά μάτια, μέχρις ότου έρθει η στιγμή της τρέλας, η ώρα των απαγορεύσεων». Είναι ο ίδιος ο Φ. Μιτεράν, που διεκτραγωδεί, ως Πρόεδρος της Δημοκρατίας, το 1990, την γκρίζα μονοτονία των γαλλικών προαστίων. Κάποιοι πολιτικοί έχουν την άνεση να αποστασιοποιούνται από την ίδια την πολιτική που εγγυάται η παρουσία τους. Αναφέρεται από τον Doug Ireland στο «Why is France burning?», http://direland.typepad.com/direland/2005/11/why_is_france_b.html.

11 Σύμφωνα με ρεπορτάζ της Le Monde (6.11.2005), στην τριετία 2002-2005 καταγράφεται μια κατά 20% ετήσια μείωση των επιδοτήσεων των συνεταιρισμών γειτονιάς που δουλεύουν με νέους, των προγραμμάτων μαθητείας, των πιστώσεων φόρου για την πρόσληψη νέων από τα γκέτο, των προγραμμάτων καταπολέμησης του αναλφαριθτισμού και των προγραμμάτων «πολιτικής αγωγής» των ανηλίκων από εκπαιδευμένους αστυνομικούς. Κάποια άλλα προγράμματα που θέσπισε η διακυβέρνηση Ζοσπέν απλώς εγκαταλείφθηκαν.

12 Προάστια-στρατώνες: ο όρος ανήκει στη Ρ. Ροσάντα, η οποία είναι από τους ελάχιστους που έθεσαν στο κέντρο της ανάλυσης της εξέγερσης των προαστίων το πρόβλημα του οικιστικού διαχωρισμού και του επακόλουθου αποκλεισμού-εξοστρακισμού των απογόνων μεταναστών από το κέντρο των μεγαλουπόλεων. Βλ. Ρ. Ροσάντα, «Τα αίτια της αναταραχής στη Γαλλία, το μοντέλο της περιφέρειας», Η Εποχή, 20.11.2005.